

СУЧАСНА ОДЕСЬКА ШКОЛА РЕЦЕПЦІЇ РИМСЬКОГО ПРАВА

*Присвячується
пам'яті видатного українського
правознавця і Людини –
О. А. Підопригори*

РЕЦЕПЦІЯ РИМСЬКОГО ПРАВА В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ 10 РОКІВ ПО ТОМУ

**Харитонов Є. О. – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України,
Заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедрою цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»**

Рецепція римського приватного права може відбуватися в різноманітних формах. Найбільш поширеними і важливими поміж них можна вважати наступні:

1) використання в сучасних законодавчих актах та юридичному побуті термінології давньоримського права (має місце у переважній більшості європейських країн, у країнах Північної та Південної Америки, Терміни – персона, статус, корпорація, контракт, конвенція, пакт, реституція, новація, віндикація, сервітути, іпотека, делікт, компенсація тощо);

2) вивчення римського права майбутніми правознавцями в університетах та аналогічних вищих навчальних закладах юридичного профілю (має місце в багатьох країнах, навіть тих, де традиція приватного права не є тривалою і міцною);

3) науковий аналіз римських юридичних першоджерел, їхній переклад і коментування (німецькі глосатори і постглосатори);

4) пряме використання норм римського права при вирішенні спорів у більш пізні часи (Східна Римська імперія, Священна Римська імперія Германської нації, Бессарабія –XX ст. та ін.);

5) використання римських правових актів (безпосередньо, але частіше після «греко-римської» адаптації) у якості зразків при кодифікаціях тощо (Кодекс Наполеона, Німецький Цивільний кодекс, проект Цивільного укладення Російської імперії та ін.);

6) використання давньоримської методології законотворчості (Східна Римська імперія Швейцарія;

7) застосування давньоримських прийомів формування позиції судової практики та надання їй значення форми права (Англія, США та ін.)

8) засвоєння та застосування у різноманітних сферах правового життя ідей та принципів (духу) римського права (сучасна Європа).

У тій чи іншій країні згадані форми рецепції римського приватного права можуть мати місце окремо або у сукупності, можуть мати всеохоплюючий характер, але можуть стосуватися лише окремих сфер дії цивільного права.

Питання про наявність, характер і стан рецепції римського приватного права у нашій країні, котре, на жаль, не має тривалої і міцної традиції приватного права, залишається дискусійним.

Разом із тим, навряд чи, хтось із правознавців візьметься заперечувати використання в сучасних вітчизняних науці, законодавстві, та юридичному побуті термінології, яка веде свій родовід від римського права (персона, статус, корпорація, контракт, конвенція, пакт, реституція, новація, віндикація, сервітут, іпотека, делікт, компенсація та ін.).

У зв'язку з цим логічним виглядає і вивчення основ римського приватного права у юридичних ВНЗ нашої країни. Проте, оскільки саме питання про рецепцію римського права в Україні залишається дискусійним, існують і проблеми, пов'язані із вивченням римського права студентами-юристами, науковими дослідженнями у цій галузі тощо. На це зверталось увагу в низці статей підготованих мною одно-

осібно та у співавторстві,¹ зокрема, у співавторстві з видатним вітчизняним цивілістом і романистом Опанасом Андроновичем Підпригорою, котрого, на превеликий жаль, вже немає поміж нас². Позаяк минуло вже 10 років з того часу як побачила світ остання із наших спільних публікацій, є підстави «зупинитися, озирнутися» і спробувати

оцінити, чи змінилася ситуація за минуле десятиліття. Оскільки можна припустити, що не всі читачі «Часопису» матимуть час і натхнення звернутися до бібліотек для перечитування згадуваних матеріалів, далі вміщується текст статті, опублікованої в такому авторитетному виданні як «Вісник Академії правових наук України³» більш ніж 10 років тому.

¹ Харитонов Є.О. Рецепція римського приватного права як підґрунтя сучасної цивілістики //Вісник Академії правових наук. — Київ, 1998. — № 2 (13); Харитонов Є.О., Харитонova О.І.Рецепція римського права як складова концепції вдосконалення цивільного законодавства України //Вісник університету внутрішніх справ. — 1999. — Одеса. — № 6; Харитонов Є.О., Піщемуха В.Г.Римське право та його рецепція в контексті цивілізаційного підходу до викладання історії // Наша школа. — Одеса. — 1999. — № 1

² Підпригора А.А., Харитонов Е.О. Римское право в Украине: перспективы тысячелетия// Юридический вестник. — 1999. — № 4 ; Підпригора О.А., Харитонов Є.О.Римське право як підґрунтя юридичної освіти //Право України. — 2000.— № 1; Підпригора О.А., Харитонов Є.О.Проблеми вивчення римського права як підґрунтя сучасного цивільного права і порівняльного правознавства// Актуальні проблеми держави і права. — Одеса: Юридична література, 2002.— Вип.13.— С.108—114.

³ Тепер «Національна Академія правових наук України»

РИМСЬКЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО І МАЙБУТНЄ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ¹

Підпригора О. А. – академік АПРН України

Харитонов Є. О. – професор Одеської державної юридичної академії²

Мабуть, зайво нагадувати, що римське приватне право належить до тих унікальних витворів людського генію, котрі на кшталт семи чудес світу є найвищими досягненнями цивілізації – віхами на шляху прогресу

Довершеність цієї системи права, що ґрунтувалась на ідеях природного права, засадах справедливості, порядності, доброчесності, обумовила періодично повторювані спроби відродити дух римського права, використати його найбільш вдалі знахідки та рішення. Ці спроби, що отримали у сукупності найменування «рецепція римського права», є мабуть одним з найяскравіших доказів того, що воно й через багато років після падіння Римської Імперії зберегло свій потенціал, внаслідок чого і стало «материнським» по відношенню практично до усіх європейських систем приватного (цивільного права).

Однак авторам цієї статті найменше хотілося, щоб вона виявилася таким собі панегіриком римському приватному праву. Як здається, на часі проблема з'ясування значення римського приватного права для формування сучасної правової системи України, а також ставлення до нього як до підґрунтя сучасної цивілістики.

Слід зазначити, що тривалий час радянські юристи були ніби сторонніми спостерігачами по відношенню до проблем, які хвилювали світову романістику. За рідкісними винятками (мова про які піде далі) їхній доробок у цій галузі обмежувався створенням підручників та учбово-методичних посібників, перелік яких до того ж був вкрай незначним.

Ситуація помітно змінилась на краще після виголошеного у середині 80-х років курсу на «перебудову» у економічній, політичній та соціальній сферах, коли такі категорії як «загальнолюдські цін-

ності», «ринок», «приватне право», відомий ще римському праву принцип «дозволено все, що не заборонено законом», було відновлене на найвищому ідеологічному рівні.³ Видаються фрагменти «Дигест Юстиніана», переклад яких відомим радянським романістом І. С. Перетерським було здійснено ще в середині 50-х років, виходять нові підручники та навчальні посібники, з'являється низка публікацій з питань римського права у фахових журналах.

Однак справжній ренесанс римського права починається вже після розпаду СРСР, коли у багатьох колишніх союзних республіках його ідеї втілюються у законодавчих актах, тобто відбувається іноді безпосередні, а частіше – опосередкована через приватне право європейських країн рецепція римського приватного права. Найбільш яскравими прикладами тут можуть бути вже прийнятий Цивільний кодекс Російської Федерації і прийнятий поки що лише у першому читанні проект Цивільного кодексу України.

Не зупиняючись зараз на характеристиці головних засад Цивільного кодексу РФ, котрий у даному випадку являє для нас менший інтерес, звернемо увагу лише на деякі риси проекту Цивільного кодексу України,⁴ котрі дозволяють прослідкувати генетичний зв'язок його головних ідей з римським приватним правом.

Зокрема, це знайшло відображення у тому, що вказаний Проект ґрунтується на положенні, згідно з яким у новій правовій системі України приватне право повинне знаходитись на чільному місці, втілюючи у собі юридичний порядок, що забезпечує свободу людини,⁵ закладаючи засади свободи, ділового партнерства і підприємництва, свободи

¹ Підпригора О., Харитонов Є. Римське право і майбутнє правової системи України // Вісник Академії правових наук України. – Харків, 1999. – № 1.

² Збережено первинне оформлення.

³ Див., наприклад: Матеріали Пленума ЦК КПСС 25-26 июня 1987 г. -М. Д987. -С. 68 ; Горбачев М. С. Перестройка й новое мышление для нашей страны й для всего мира. – М., 1988. – С. 25 - 31

⁴ Проект Цивільного кодексу України від 25 серпня 1996 р. див. : Українське право, 1996, число 2. – С. 2 та наст.

⁵ Див. : Довгерт А. Новий Цивільний кодекс України як кодифікація приватного права // Українське право, 1997, число 3. – С. 59

договору, вибору контрагента, максимально обмежує втручання держави, проголошуючи гасло: «все, що не заборонено – дозволено».¹ З цих же позицій – принципу верховенства права, непопорушності природних прав людини – пропонується у Проекті вирішити питання про правовий статус фізичних осіб, їхньої правоздатності і дієздатності тощо.² Крім повернення до витоків приватного права, Проектом пропонується відновлення низки цивільно-правових інститутів, відомих римському приватному праву, але відсутніх у чинному законодавстві України – «володіння» «сервітути», «емфітевзис», «суперфіцій» та ін.

Звичайно, можна було б просто тішитись вдалим проектом Цивільного кодексу, що увібрив у себе як вищі досягнення римського та сучасного європейського права, так і кращі традиції вітчизняної цивілістики, але нам, зазначивши фактичну рецепцію римського приватного права у законодавстві та законопроектних роботах, хочеться звернути увагу на інше.

Не є одкровенням та обставина, що найкращі закони не будуть працювати, якщо до їх прийняття не готове суспільство, а надто – фахівці: правники, які практикують, державні службовці, політологи та ін.

То ж виникає питання: наскільки високим є рівень засвоєння римського приватного права, котре, як зазначалось вище, є підґрунтям сучасної цивілістики?

Рівень вивчення будь-якої юридичної дисципліни, очевидно, визначається, як мінімум, трьома факторами: наявністю кваліфікованих науково-педагогічних кадрів – фахівців у даній галузі, кількістю годин, яка відводиться навчальним планом для вивчення даної дисципліни, наявністю навчальної та навчально-методичної літератури, першоджерел, нормативних актів тощо. Звичайно, картина тут дещо спрощена, але проаналізуємо ситуацію, хоча б у такому варіанті.

Отже, як забезпечене викладання римського приватного права фахівцями? Сказати, що підготовка викладачів, науковців знаходиться на недостатньо високому рівні, означає не сказати нічого. Досить вказати на те, що ні аспірантури зі спеціальності «римське право, римське приватне право» ні самої спеціальності, за якою мав би бути здійснений захист, нема. Восанне аспірантура з цієї спеціальності, наскільки нам відомо, була відкрита у Київському державному університеті зусил-

лями тодішнього декану юрфаку КДУ професора Г. К. Матвеева ще наприкінці 50-х років. За «ретроградство і відставання від духу часу» Геннадій Костянтинович Матвеев отримав тоді за це догану від міністра вищої освіти колишнього СРСР, але відреагував на це досить спокійно: «Догани – справа минуща, а римське право було, є і буде, і для його читання потрібний викладач».

На жаль, таке ставлення до можливих доган і вічних юридичних цінностей є характерним далеко не для всіх керівників юридичних вищих навчальних закладів. Це знайшло відображення у напрямку та кількості дисертаційних досліджень у цій галузі, котрі можна перерахувати буквально по пальцях. Так, ще у 1950 році В. Бек захистив у Львові кандидатську дисертацію «Рецепція римського права в Западній Європе». Після більш ніж десятилітньої перерви О. Підпригора захищає кандидатську дисертацію на тему: «Речево-правові засоби захисту рабовласницької власності за римським правом» (1962 р.). А для того, щоб з'явилися нові дослідження з римського приватного права, знадобився ще більш тривалий термін: майже через 35 (!) років – у 1996 р. В. Онофрейчук досліджує прекарій у римському праві, у 1997 р. В. Васильченко захищає кандидатську дисертацію, присвячену рецепції римського спадкового права у цивільному праві України. Того ж таки 1997 року відбувається захист ще однієї дисертації (докторської) – Є. Харитоновим на тему: «Рецепція римського приватного права (теоретичні та історико – правові аспекти)». Цим перелік дисертаційних досліджень у галузі римського права, його рецепції тощо, й обмежується. Тобто за останні п'ятдесят років (але з таким же успіхом можна брати й останні 80 років) в Україні захищено лише 5 дисертацій у цій галузі. То чи можна стан підготовки фахівців з римського права за таких умов визнати задовільним?

Звичайно, можливе заперечення: з викладанням основ римського приватного права цілком справляються фахівці з історії держави і права, цивільного права тощо.

Звичайно, справляються. Але чи оптимальний це вихід із становища, що склалося? Адже програма кандидатських іспитів, скажімо, із цивільного права і цивільного процесу, навряд чи може вимагати достатньо глибоких знань також: з римського приватного права, його історії, а тим більше – з римського публічного права і т. п., оскільки в іншому разі пошукачі у галузі 12. 00. 03 опиняться у край не вигідному становищі порівняно зі своїми колегами, будучи змушеними засвоювати чи не вдвічі більший обсяг матеріалу, що і без того є

¹ Див. : Підпригора О. Концептуальні засади проекту нового Цивільного кодексу України // Українське право, 1997, число 3. – С. 61

² Див. : Пушкін О, Скакун О. Концепція нового Цивільного кодексу України // Українське право, 1997, число 3. – С. 63

надто великим.¹ Крім того, перелік кандидатських іспитів (і, звичайно, предметів, які вивчаються аспірантами) для тих, хто спеціалізується з римського права, як здається, неодмінно має включати латину і як мінімум дві іноземні мови, без чого неможлива робота з першоджерелами.

Якщо подивитись на стан підготовки кваліфікованих кадрів викладачів римського права під таким кутом зору, то гострота проблеми стає очевидною. Тоді не здається випадковістю, що заявки на участь у VI колоквиумі романістів Центральної та Східної Європи, який відбувся 3-5 грудня 1997 р. у Римі, подали лише четверо романістів нашої країни. Якщо врахувати, що організатори запрошували практично всіх викладачів римського права вищих навчальних закладів, то навіть з поправкою на те, що хтось не міг поїхати внаслідок зайнятості, стану здоров'я і т. п., цього здається замало.

Констатувавши незадовільний стан підготовки кваліфікованих кадрів викладачів римського права в Україні, перейдемо до з'ясування питання про ставлення до вивчення римського права з боку владних структур, тобто про характер цього курсу та обсяг часу, який відводиться для нього.

Як нам здається, і тут ситуація далека від ідеальної. По-перше, предметом спеціального вивчення є лише основи римського цивільного, приватного права. Римське публічне право викладається лише побіжно у курсі історії держави і права зарубіжних країн (як правило, на нього припадає не більше двох годин лекцій). Однак сутність римського приватного права важко зрозуміти поза контекстом загального розвитку права у Римі (тим більше, що говорити про його існування до доби принципату є певною мірою умовністю) і трансформації також публічного права. По-друге «Основи римського цивільного (приватного) права» відносяться до дисциплін, які вивчаються за вибором вищого навчального закладу. І хоча зараз практично всі солідні вузи включають до програм цей курс, однак, не обмежуючи самостійності вищих навчальних закладів, думається, варто визначити римське право як обов'язкову дисципліну, оскільки знання його є своєрідною візитною карткою правника вищої кваліфікації.

По-третє, тих 40-60 годин, в межах яких вивчається зараз римське право на денних відділеннях вищих юридичних навчальних закладів, явно недостатньо. Для порівняння можна згадати, що в Російській Федерації, де останнім часом за свідченням фахівців має місце справжній ренесанс

римського права, пов'язаний із зростанням популярності та авторитету юридичної освіти², вивчення римського права є обов'язковим в усіх вузах країни, державним стандартом на вивчення римського права передбачено 100 годин.³

Думається, що цей досвід північного сусіда доцільно врахувати, тим більше, що він підкріплений позитивними результатами у галузі правотворчості в сфері цивільного права.

Що стосується забезпечення навчальною, навчально-методичною та допоміжною літературою, то й тут є значні резерви. Адже перелік вітчизняних підручників та навчальних посібників на сьогоднішній день є вельми незначним. Після видання в 1960 р. посібника, написаного В. К. Брониковим,⁴ настала тривала пауза, порушена лише через чверть віку публікацією навчального посібника О. А. Подопрігори «Основи римського гражданского права» (1990, 1994).⁵ Хоча він і витримав декілька перевидань, але нові підходи до розуміння сутності римського права обумовили потреби підготовки підручника з «Основ римського приватного права»⁶, а також видання навчальних посібників «Приватне право у Стародавньому Римі»⁷ та «Основи римського частного права».⁸

Цим переліком, до якого можна додати хіба що посібник з рецепції приватного права, призначений для вивчення відповідного спецкурсу,⁹ фактично й обмежується список вітчизняної навчальної літератури з римського права. Вкрай невеликою є і кількість виданих в Україні першоджерел римського права, котрі частіше подаються у вигляді додатків до навчальних посібників.¹⁰ До речі, про ставлення до римського права як до другорядної дисципліни може свідчити і той факт, що в переліку дисциплін (предметів) на кращий підручник у конкурсі, оголошеному Міністерством освіти спільно з видавництвом «Юрінком інтер» та рядом провідних юридичних закладів освіти України, рим-

¹ Наприклад, викликає сумнів виправданість включення до цієї спеціальності міжнародного приватного права, однак обговорення даного питання виходить за межі проблематики нашої статті

² Див.: Суханов Е. А., Кофанов Л. Л. О проекте изучения преподавания римского права в России в 1945-1996 гг. // Древнее право, 1997, 1(2). — С. 122.

³ Див.: Государственный образовательный стандарт высшего профессионального образования Госком. РФ по вмешему образованию. — М., 1995.

⁴ Дроников В. К. Римське приватне право. — К., 1960.

⁵ Подопрігори А. А. Основи римського гражданского права. — К., 1990—1994.

⁶ Подопрігори О. А. Основи римського приватного права. — К., 1995—1997.

⁷ Харитонов Е. О. Приватне право у Стародавньому Римі, Одеса, 1996.

⁸ Харитонов Е. О. Основи римського частного права. — Одеса, 1998.

⁹ Харитонов Е. О. Рецепция римского частного права. — Одеса, 1996.

¹⁰ Див, наприклад: Харитонов Е. О. Основи римського частного права -Харьков, 1998. — С. 210-270.

ське приватне право не згадується, попавши до «інших галузей права».

Тут нам можуть закинути: чи така вже необхідність у створенні власних підручників з римського права, коли їх чимало видається у Росії, де є, зокрема, такі перевірені часом видання, як підготований колективом знаних романістів підручник «Римское частное право» (1948, 1988, 1994, 1998), як «Основы римского гражданского права» проф. І. Б. Новицького та інші?

Але такі закиди можуть бути легко спростовані. Що стосується підручників та посібників, виданих у 40-70-х роках, то, незважаючи на «вічність» тематики, вони значною мірою морально застаріли, оскільки написані з певних методологічних позицій і висвітлюють римське право під певним (ідеологічно витриманим) кутом зору. Що стосується підручників новітніх, у тому числі перекладених російською з інших мов та виданих іншими слов'янськими мовами,¹ то вони жодною мірою не можуть замінити підручники вітчизняні. Адже, як слушно зазначалося в літературі, найбільш перспективними є навчальні видання, де не просто викладаються догма чи історія римського права, а поняття останнього викладено з позиції вітчизняної цивілістики.² Тому, якщо ми хочемо мати сучасні уявлення про римське право, знання про нього на сучасному рівні, то маємо йти саме таким шляхом – створювати власні підручники, котрі будуть відображати досягнення національної школи цивілістики, властиве саме їй бачення цього предмету.

Спробуємо тепер підбити підсумки викладеному вище, а також узагальнити наші пропозиції.

Насамперед, слід констатувати нагальну необхідність поліпшення вивчення римського права, як підґрунтя сучасної цивілістики, однієї з фундаторських складових нової правової системи України.

Для цього, на нашу думку, потрібно створити умови для стимулювання наукових досліджень у цій галузі, а також підготовки кваліфікованих науково-педагогічних кадрів. З цією метою доцільно ввести до номенклатури спеціальностей ВАКУ спеціальність: «Римське приватне право, римське публічне право, історія римського права, рецепція римського права». Відповідно-створити спеціалізовану вечну раду та відкрити аспірантуру при декількох провідних вищих юридичних навчальних (наукових) закладах.

Необхідно також переглянути навчальні плани стосовно цього предмету, передбачивши обов'язкове вивчення римського права (як при-

ватного, так і публічного), а також збільшивши кількість годин, що відводиться на цю дисципліну і строк її вивчення. В залежності від спеціалізації та рівня акредитації навчального закладу кількість годин може сягати 100, а вивчення римського права відбуватися протягом двох семестрів.

Крім того, з метою належного забезпечення навчальною та навчально-методичною літературою доцільно оголосити конкурс на створення підручника з римського права, залучивши до цього громадські та міжнародні фонди, а також створити модельний (базовий) підручник з римського (римського приватного) права. Силами фахівців у цій галузі, координуючи їхні зусилля, скажімо через Академію Правових Наук, створити і опублікувати достатньо повні переклади українською мовою першоджерел римського права, насамперед Законів XII Таблиць, Інституцій, Дигест та похідних від них кодифікацій приватного права.

З метою координації наукових досліджень, обміну інформацією, бібліографією тощо варто створити Центр вивчення римського права на кшталт тих, що існують у багатьох європейських країнах. До речі, ідея створення такого Центру в Україні отримала підтримку фахівців на VII колоквиумі романістів Центральної та Східної Європи, згадуваному вище.

Відповідно до ступеня накопичення досвіду у цій сфері та в міру підготовки кваліфікованих кадрів у провідних вузах могли б бути створені (при наявності відповідного навантаження) кафедри римського права, що цілком відповідало б вітчизняній традиції.³

Ми розуміємо, що навіть поступова реалізація цих пропозицій вимагає значних зусиль, але очікуваний результат вартий того. Надто, якщо ми маємо намір увійти до Європейської спільноти не лише формально, а й за сутністю, створивши для цього відповідне правове і моральне підґрунтя. Адже Вадим Скуратівський, цілком слушно, на нашу думку, одним з наріжних каменів так званого «Європейського дому» поряд з протестантською етикою праці, злиттям Афін з Єрусалимом та солідаризмом називав Римське право з християнським містичним корективом до нього.

¹ Див., наприклад: Дождев Д. В. Римское частное право. — М., 1996 ; Пухан Й., Поленак-Акимовская М. Римское право (Пер. с макед. — М., 1999

² Див.: Суханов Е.А., Кофанов Л.Л. Вказ. твір. — С. 123

³ Наприклад, у ХІХ ст. така кафедра існувала на юридичному факультеті Київського університету ім. Св. Володимира. На юридичному факультеті Новоросійського (тепер Одеського) університету кафедра римського права була створена поміж перших, одночасно з фундацією самого факультету. Див.: Юридический институт Одесского госуниверситета: исторический очерк (под ред. А. С. Васильева. — Одесса. — 1996 — С.17).

Післямова

Озираючись в минуле, можна констатувати, що прогнози і сподівання авторів статті справдилися лише частково.

По-перше, повністю підтвердився прогноз щодо необхідності значних зусиль задля хоча б часткової реалізації пропозицій, спрямованих на адаптацію правосвідомості нашого суспільства до римського права і похідних від нього правових систем (можливо, це один з чинників того, що Україна усе ще досить далека від Євросоюзу).

По-друге, попри наявність згаданих труднощів, за останнє десятиліття відбулися певні зрушення в напрямку засвоєння та запровадження деяких засад римського приватного права у життя нашого суспільства.

Зазначенні процеси мають місце як у галузі законотворчості, так і у сфері цивілістичних наукових досліджень. У галузі законотворчості найбільшою подією стало прийняття у 2003 р Цивільного кодексу України, котрий може бути охарактеризований в цілому як кодекс приватного права, що ґрунтується на низці засадничих положень римського приватного права, а також на класичному «римському» баченні сутності таких інститутів останнього як право власності, володіння, суперфіцій, емфітевзис, договори, ведення справ іншої особи без її доручення, делікти, безпідставне збагачення та ін.

Активізувалися (значною мірою зусиллями Одеської школи рецепції римського приватного права) наукові дослідження впливу римського права на сучасне цивільне право України. Зокрема, захищена низка кандидатських дисертацій, присвячених питанням встановлення значення римського права для сучасної цивілістики, рецепції римського приватного права в Україні (П. М. Федосєєв, Є. С. Северова, Р. С. Достдар, І. Г. Бабіч, Д. С. Прутян, Г. В. Пучкова, В. О. Гончаренко, А. С. Гужва¹)

. Підготована і незабаром подається до захисту докторська дисертація (С. Д. Гринько), в якій досліджуються проблеми рецепції римських деліктних зобов'язань в сучасному цивільному праві України. На базі Національного університету «Одеська юридична академія» проведено 7 конференцій «Римське право і сучасність», які вже стали традиційними. Результати наукових досліджень у галузі рецепції римського приватного права послужили матеріалом індивідуальних та колективних монографій, наукових статей, тез та інших публікацій².

Разом із тим, попри наявність згаданих позитивних явищ, поряд з ними мали місце і негативні процеси. Так, поряд з Цивільним кодексом і всупереч низці закладених в ньому принципів положень був прийнятий Господарський кодекс України, концептуальною основою якого є сумнівно обґрунтована теза про непридатність класичного цивільно-правового механізму, сформованого на підґрунті римського приватного права, для регулювання відносин сучасного економічного обігу.³ Певним відображенням тенденції до заперечення «римсько-правових» концептуальних основ визначення статусу приватної особи стало і прийняття Сімейного кодексу України, як законодавчого акту одного рівня із Цивільним кодексом.

Таким чином, підбиваючи підсумки, можна зробити висновок, що, хоча рецепція римського приватного права і відбувається у нашій державі, але процес цей є не лише тривалим, але й дуже повільним, таким, що зазнає різноспрямованого впливу і зустрічає значний опір ортодоксальної правової думки.

Ну, що ж, римське приватне право формувалося кілька століть. Його циклічні рецепції з кількох сот літніми інтервалами відбувалися у практично усіх європейських країнах. Можна сподіватися, що у XXI столітті дійде черга і до України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Харитонов Є. О. Рецепція римського приватного права як підґрунтя сучасної цивілістики // Вісник Академії правових наук. — Київ, 1998. — № 2 (13).
2. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Рецепція римського права як складова концепції вдосконалення цивільного законодавства України // Вісник університету внутрішніх справ. — 1999. — Одеса. — № 6.
3. Харитонов Є. О., Пішемуха В. Г. Римське право та його рецепція в контексті цивілізаційного підходу до викладання історії // Наша школа. — Одеса. — 1999. — № 1.
4. Подопрігора А. А., Харитонов Е. О. Римское право в Украине: перспективы III тысячелетия // Юридический вестник. — 1999. — № 4.
5. Подопрігора О. А., Харитонов Є. О. Римське право як підґрунтя юридичної освіти // Право України. — 2000. — № 1.
6. Подопрігора О. А., Харитонов Є. О. Проблеми вивчення римського права як підґрунтя сучасного цивільного права і порівняльного правознавства // Актуальні проблеми держави і права. — Одеса: Юридична література, 2002. — Вип. 13. — С. 108–114.
7. Подопрігора О., Харитонов Є. Римське право і майбутнє правової системи України // Вісник Академії правових наук України. — Харків, 1999. — № 1.
8. Материали Пленума ЦК КПСС 25-26 июня 1987 г. — М. Д987.
9. Горбачев М. С. Перестройка и новое мышление для нашей страны и для всего мира. — М., 1988.

¹ Назви див.: у бібліографічному додатку до цього числа «Часопису»

² Див.: Бібліографію праць представників Одеської школи рецепції римського права

³ Харитонов Є. О. Антицивілістика, або Сім «неправд» так званого господарського підходу // Право України. — 2000. — № 9.

10. Проект Цивільного кодексу України від 25 серпня 1996 р. див.: Українське право. — 1996. — Число 2.
11. Довгерт А. Новий Цивільний кодекс України як кодифікація приватного права // Українське право. — 1997. — Число 3.
12. Подопригора О. Концептуальні засади проекту нового Цивільного кодексу України // Українське право. — 1997. — Число 3.
13. Пушкін О, Скакун О. Концепція нового Цивільного кодексу України // Українське право. — 1997. — Число 3.
14. Суханов Е. А., Кофанов Л. Л. О проекте изучения преподавания римского права в России в 1945-1996 гг. // Древнее право. — 1997. — № 1 (2).
15. Государственный образовательный стандарт высшего профессионального образования Госком. РФ по вмешему образованию. — М. 1995.
16. Дроников В. К. Римське приватне право. — К., 1960.
17. Подопригора А. А. Основы римского гражданского права. — К., 1990.
18. Подопригора О. А. Основы римського приватного права. — К., 1995.
19. Харитонов Є. О. Приватне право у Стародавньому Римі. — Одеса, 1996.
20. Харитонов Е. О. Основы римского частного права. — Одесса, 1998.
21. Харитонов Е. О. Рецепция римского частного права. — Одесса, 1996
22. Харитонов Е. О. Основы римского частного права. — Харьков, 1998.
23. Дождев Д. В. Римское частное право. — М., 1996.
24. Пухан Й., Поленак — Акимовская М. Римское право (Пер. с макед). — М., 1999.
25. Юридический институт Одесского госуниверситета: исторический очерк / Под ред. А. С. Васильева. — Одесса. -1996.

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено пам'яті вітчизняного цивіліста і романиста Опанаса Андроновича Подопригори. Цим обумовлена і специфіка статті – представлено публікацію десятирічної давності і піддано оцінці зміни, які відбулися за той час, що немає з нами цього видатного вченого.

Ключові слова: рецепція, римське приватне право, школа цивілістики.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена памяти отечественного цивилиста и романиста Афанасия Андроновича Подопригоры. Этим обусловлена и специфика статьи – представлена публикация десятилетней давности и подданы оценке изменения, которые состоялись за то время, что нет с нами этого выдающегося ученого.

Ключевые слова: рецепция, римское частное право, школа цивилистики.

SUMMARY

The article is dedicated to the memory of domestic civil lawyer and adapt of Roman law – Athanasiy Podoprighora. The specificity of article attaches conditions that provided the publication of decade ago and assessment changes, which took place during the time that is not with us this outstanding scientist.

Keywords: reception, Roman private law, the school of Civil law.